

In het Groninger plaatsje Nuis (gemeente Marum) ligt het landgoed de Coendersborg. Wandelaars kunnen in alle rust genieten van de schoonheid van de borg (niet van binnen), van het bos, van de weilanden met houtsingels, van flora en fauna. Eigenaar van het landgoed is de Stichting Het Groninger Landschap (sinds 1957). Bij het beheer wordt enerzijds rekening gehouden met de cultuurhistorie (beheer van borg + tuin, lanen, hakhoutbosjes, heideterrein) en anderzijds met de 'pure natuur' (beheer van diverse bosgedeelten).

WANDELEN OP COENDERSBORG *Leo Stockmann*

Het Vredewold is een streek in het Zuidelijk Westerkwartier van de provincie Groningen en wordt gevormd door een zuidwest-noordoost lopende dekzandrug waarop de dorpen Marum, Nuis, Niebert, Tolbert, Midwolde en Lettelbert liggen. Het is de zuidelijkste zandrug van een serie ruggen (gasten) en dalen die hier een overgang vormen tussen het oude landschap van het Drents Plateau en het jongere zeeleilandschap van Lauwers en Reitdiep. Het patroon van zandruggen en dalen is waarschijnlijk in de voorlaatste ijstijd ontstaan door stuwing en door smeltwaterstromen. De dobben, die op het Drents Plateau ten zuiden van de Coendersborg te vinden zijn, zoals Ronde Meer en Bolmeer zijn in de laatste ijstijd ontstaan. Na deze laatste ijstijd, zo'n 10.000 jaar geleden, steeg de zeespiegel door het smelten van de ijskappen. De laagste delen van het Westerkwartier zoals het gebied ten noorden van het Starckenborgkanaal en de dalen bij Enumatil en Leekstermeer kwamen onder invloed van de zee via Lauwers en Reitdiep. Ook het klimaat werd vochtiger. Door stijging van het grondwater kwam in de niet door de zee bereikte dalen veenvorming op gang. Later werd door de

vorming van veenmosveen vrijwel het gehele gebied met veen bedekt en staken alleen de hoogste delen van de zandruggen nog boven het veen uit. Ten zuiden van de Coendersborg vormde zich op de uitloper van het Drents Plateau een dik pakket hoogveen, dat zich uitstrekte tot in Friesland en Drente. Na een periode van afwezigheid van menselijke bewoning vestigden zich in de vroege Middeleeuwen weer mensen in dit moerassige en geïsoleerde gebied. Aanvankelijk werden alleen de zandruggen bewoond en ontgonnen.

Vanaf de 10e eeuw ging men over tot ontginning van de veengebieden, in langgerekte stroken (heerden), loodrecht op de bewoonde ruggen. Deze heerden werden op de hogere gronden begrensd door elzensingels, zoals rond de Coendersborg en in de lager gelegen delen, zoals bij het Leekstermeer, door sloten. Ten weerszijden van de Coendersborg is er een duidelijke evenwijdige verkeving die zich opstrekt vanaf de bewoningsas naar de voor de verving gegraven Jonkersvaart. Het hoogveen ten zuiden van de Jonkersvaart werd pas na 1600 op grote schaal afgegraven. In deze jonge ontginning ontbreekt het karakteristieke landschap van

elzensingels. Na ontginning van dit hoogveen ontstond hier aanvankelijk heide. Pas in de vorige eeuw werden de woeste gronden ontgonnen en evenals de akkers in grasland omgezet. Alleen plaatselijk bleef nog wat woeste grond liggen (Coendersborg). In deze eeuw is tenslotte nog naald- en loofbos aangeplant op de Coendersborg en in het ca. 30 ha grote Nanninga's Bos tegenover het Bolmeer. Ook het Nanninga's Bos en het Bolmeer zijn eigendom van de Stichting Het Groninger Landschap.

Beschrijving van het landgoed

We kunnen het landgoed (81 ha) als volgt opgebouwd denken.

1 Borg en tuin en de ook tot het landgoed behorende boerderijen en erven ten weerszijden van de borg. Op de plaats waar nu de borg staat stond in 1571 nog de Fossemaheerd, een steenhuis dat als boerderij en versterking fungeerde. Door de aankoop van de heerden Fossema, Harckema en Heringe door Ludolf Coenders, raadshere te Groningen, ontstond het grotere huidige landgoed. Coenders liet in 1670 de eerste representatieve Coendersborg bouwen.

2 **Natuurgebied:** oudere en jongere bosopstanden, pijpestrootje-heideterrein en recent aangeplante bosgedeelten aan de oostzijde. In het zuiden wordt de begrenzing gevormd door de Jonkersvaart, in het oosten en westen door landbouwgronden met houtsingels en in het noorden door het Malijkse pad. Dit pad maakte vroeger deel uit van de bewoningsas Marum-Tolbert.

3 **Lanen.** Er is een langerekt stelsel van lanen op het terrein aanwezig. Dat stelsel is bepalend voor de ruimtelijke hoofdstructuur.

4 **Landbouwgronden:** rechthoekige percelen binnen en aan de oost-, west- en noordzijde van het natuurgebied. Ook de hierin voorkomende singelbeplantingen (elzen) behoren hiertoe.

Bos en heideterrein

Een wandeling door het natuurgebied voert langs of door verschillende bosopstanden. Op meerdere plaatsen zullen we wat nader ingaan.

Achter de borg bevindt zich een oud parkachtig eikenbos (a, zie kaartje). Het beheer bestaat grotendeels uit niets doen, de natuur kan haar gang gaan. Het is een interessant stukje bos met oa. hazelaar, vlier, braam, veelbloemige salomonszegel, nagelkruid en kamperfoelie.

Ten zuidwesten van de borg bevindt zich een hakhoutbosje (b), bestaande uit oa. eik, es, els, esdoorn, berk en lijsterbes. Wanneer de spaartelgen zo'n 10-15 jaar oud zijn worden ze weer afgezet en de stobben kunnen dan weer opnieuw uitgroeien. Vroeger kwamen er veel meer hakhoutbosjes in ons land voor dan tegenwoordig, omdat dergelijke bosjes een economisch nut hadden. Het merendeel van het afgezette hout diende als brandstof, een kleiner deel werd gebruikt om er (delen van) gereedschap of rasterpalen van te maken. Zo werden dunne twijgen van de berk samengebonden tot takkenbezems, esshout werd gebruikt om gereedschapsstelen van te maken. De kruidenvegetatie in dit bosje komt globaal overeen met die van het eikenbos achter de borg. Wel groeit hier veel dalkruid.

We lopen ongeveer 600 meter richting zuid. Links en rechts hebben we uitzicht op weiden met houtsingels. We bereiken tenslotte de beukenlaan. De bomen zijn ongeveer 125 jaar oud. Zuidelijk hiervan liggen 2 sparrebosjes, bestaande uit fijn- en Sitkasparren (d). Door de dichte aanplant is er nauwelijks ondergroei aanwezig. Het beheer is erop gericht deze bosjes om te vormen tot gemengd bos met een zo gevarieerd mogelijke leef-

tijdsopbouw.

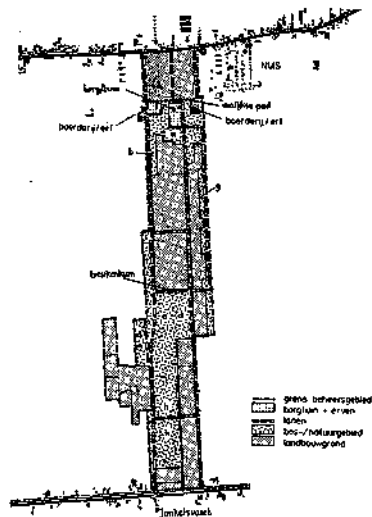
Nog weer zuidelijker ligt een voormalig heideterrein (h). Nu nog komt er zeer veel pijpestrootje voor. Tegen het pijpestrootje-heideveld aan ligt een ca 30 jaar oud berkenbos. Eiken-berkenbos ligt als een gordel rond het pijpestrootje-heideveld heen (e en h). Een deel van de eiken en berken is in het verleden hoogstwaarschijnlijk één of meerdere malen afgezet. Ook natuurlijke verjonging heeft plaatsgevonden. In de kruidenetape kunt u naast pijpestrootje oa. reukgras, bochtige smele, pilzegel en wilgeroosje aantreffen.

Door het wegvallen van het oude heidebeheer en ontwatering was de oorspronkelijke gevarieerde heidevegetatie grotendeels veranderd in een dichte pijpestrootje-vegetatie. Veenmos, dop- en struikheide waren vrijwel volledig verdwenen. Veenpluis en wollegras komen niet meer voor. De afgelopen jaren hebben vrijwilligers van het IVN (Instituut voor Natuurbeschermingseducatie) delen van het heideterrein ontdaan van opslag van berk, lijsterbes enz. en ontdaan van de grote pijpestrootjepollen. Ook is een gedeelte machinaal afgeplagd. Het resultaat is dat op de afgeplagde delen vele jonge plantjes van de struikheide zijn ontsproten. Een aantal Schoonebeker schapen moet er voor zorgen dat het werk van de IVN-ers en de machine niet voor niets is gedaan. Dit lukt de schapen redelijk, al blijft vergrassing een probleem. Het heideterrein mag niet betreden worden door recreanten.

In 1981 is hoofdzakelijk aan de oostkant van het terrein een strook bos aangeplant van gemengde samenstelling. Botanisch is dit jonge bos nog niet interessant. Ook is aan de oostkant een nieuwe eikenlaan aangelegd.

Vogels

Wandelaars zullen op de Coendersborg niet alleen veel plezier kunnen beleven aan de vegetatie (er komen ca. 160 soorten planten, struiken en bomen voor) maar ook aan de vogels. Vele vogelsoorten vinden het gebied aantrekkelijk. In 1980 werden ca. 55 soorten als waarschijnlijke en zekere broedvogels gewaarmerkt. Achter en ten westen van de borg broeden in de hoge bomen roeken en reigers. Uit de lange lijst van de broedvogelsoorten wil ik verder alleen noemen: hollenduif, tortelduif, Turkse tortel, grote- en kleine bonte specht, wielewaa, zwarte mees, boomklever(?), boomkruiper, gekraagde roodstaart, spotvogel, goudhaantje, bonte vliegenvanger (door de aanwezigheid van nestkasten), appel- en goudvink. Ook sperwer, buizerd, boomvalk, torenvalk en ransuil kunnen in het terrein waargenomen wor-

den. Wie in het voorjaar en de vroege zomer tijdens het ochtendgloren door het bos loopt zal gekonfronteerd worden met een massaal koor van vogelgeluiden. Vogelliefhebber of niet, een dergelijk koor laat niemand onberoerd.

De borg en de tuin zijn nu niet opengesteld voor bezoekers. De borg heeft een woonfunctie. In de schuur van de borg zal een museum van oude landbouwwerktuigen worden ingericht. Het natuurgebied is opengesteld voor wandelaars en fietsers. Erg druk bezocht wordt het bos niet, dus voor rustzoekers is het daar ideaal. Honden moeten zijn aangelijnd. De rust in het gebied wordt eveneens weerspiegeld door de regelmatige ontmoeting met een aantal reën. ●

Literatuur

Bij de beschrijving van dit artikel is gebruik gemaakt van: "Groningen te voet", verzameling wandelingen door en langs terreinen van de Stichting Het Groninger Landschap 1986.

De Coendersborg, brochure van de Stichting Het Groninger Landschap, 1986.

Coendersborg, beheersplan landgoed de Coendersborg. Stichting Het Groninger Landschap, 1982.

Informatie

In de winkel van de Stichting Het Groninger Landschap, Ossenmarkt 9 te Groningen (openingsdagen maandag tot en met vrijdag van 12-17 uur) is een brochure over de Coendersborg te koop. Ook is daar het boekje "Groningen te voet" te koop, een verzameling uitvoerig beschreven rondwandelingen door en langs terreinen van de Stichting.